ਸ਼ਬਦ 18

ਸਪਲੀਮੈਂਟ

ਮੁੱਲ 50 ਰੁਪਏ

ਖ਼ਾਲਿਦ ਫ਼ਰਹਾਦ ਧਾਰੀਵਾਲ

ਬਲਦੇਵ ਕਾਲੀਵਾਲ, ਸਿੰਦਰ ਅਤੇ ਮਾਲਿਦ

ਮਾਲਿਦ ਅਤੇ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਸਾਦਿਦ ਛੁੱਟਾ, ਸਿੰਦਰ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿਟਸਾ, ਮਲਿਕ ਮੇਹਰ ਅਲੀ, ਅਲੀ ਅਤੇ ਮਾਲਿਦ

ਸਾਹਿਤ, ਕਲਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤ੍ਰੈਮਾਸਿਕ

SHABAD is an International Quarterly of Literature, Art and Culture

ਸ਼ਬਦ

ਸਪਲੀਮੈਂਟ

ਸਾਲ : 23 **ਦਸੰਬਰ, 2020 (ਖ਼ਾਲਿਦ ਫ਼ਰਹਾਦ ਧਾਰੀਵਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ)**

Website : www.shabaduk.co.uk

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ

ਹਰਮਹਿੰਦਰ ਚਹਿਲ

7305, Sterling Grove Dr., Springfield VA 22150 U.S.A.
Ph. 001-703-362-3239
Email : Chahals57@Yahoo.com

ਰਵੀ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ

9024 Wharton Way Eik Grove CA 95624 U.S.A.
Ph. 001-916-753-2868
Email : drgilldvm@Yahoo.com

ਸੰਪਾਦਕ

ਹਰਜੀਤ ਅਟਵਾਲ

67, Hillside Road, Southall, Middlesex , England. UB1 2PE
Ph. : 020-85780393 Mobile : 07782-265726
e mail: harjeetatwal@yahoo.co.uk, harjeetatwal@hotmail.co.uk

ਜਿੰਦਰ

984, Rajput Nagar, Near Surinder Welding Works,
Model House, Jalandhar-144003
Mobile : 98148 03254
Email : jinder340@gmail.com

ਇੰਡੀਆ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਬਦ' ਲਈ ਸਹਿਯੋਗ ਰਾਸ਼ੀ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ Saiffi ਦੇ ਨਾਂ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇ।
Saiffi, Bank Of India, Account No 640410100003680, IFSC No BKID0006404. Branch Satluj Markeet , Jalandhar

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟ : ਚੈੱਕ, ਬੈਂਕ ਡਰਾਫਟ 'ਤੇ ਕੇਵਲ Saiffi ਲਿਖਿਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
ਚੰਦਾ : 200 ਰੁ: ਸਾਲਾਨਾ, 20 ਪੌਂਡ ਸਾਲਾਨਾ, 40 ਡਾਲਰ ਸਾਲਾਨਾ,
ਲਾਈਫ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ : ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ

ਨੋਟ : 'ਅਦਾਰਾ ਸ਼ਬਦ' ਦਾ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।
ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲੰਦਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੇਰਾ ਪੰਨਾ

ਖ਼ਾਲਿਦ ਫ਼ਰਹਾਦ ਵਾਹਗੇ ਪਾਰ ਦਾ ਉਚ ਪਾਏ ਦਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਥੋੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਕੁਝ ਕਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਟਾਵਰੀਆਂ ਵਾਲਾ, ਜ਼ਿਲਾ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਿੱਤਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਅਪਣਾਇਆ। ਖੇਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਦਰਦ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਕਥਾ ਕਲਯੁੱਗ ਦੀ' ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਧਰਲੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਛਪਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ (ਦੋਵਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਨੂੰ ਰਲ਼ਾ ਕੇ) ਦੀ ਮੁਹਰਲੀਆਂ ਸਫਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਖ਼ਾਲਿਦ ਥੋੜਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਧੀਆ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮੁਆਸ਼ਰੇ ਦੀਆਂ ਕੋਹਜਾਂ ਉਪਰ ਉਂਗਲ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਸੱਚਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵਟਾਂਦਰਾ' ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਆਮ ਹੈ। ਵੱਟੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਕ ਨਿਕੰਮੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ ਲਈ ਇਕ ਸੁਘੜ ਭੈਣ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਤਾਪ ਇਕ ਭੈਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮਾਲਕਣ' ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਔਰਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਘਰ ਹੈ। ਔਰਤ ਆਖਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੱਕ ਘਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਔਰਤ ਘਰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਹੋਰ ਔਰਤ ਦਾ ਭਾਰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਸਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਵੀ ਖੜੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਸ ਜਦ ਨਹੁੰਆਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕੀ ਲਹੂ ਜੋਸ਼ ਮਾਰੇਗਾ? ਜਿਸ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਉਥੇ ਮੁੜ ਕੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਧਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਸੁਫਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਕਿਉਂ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ? ਮਾਇਆ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸੁਖਾਲਿਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਦੁੱਖ ਕਿਉਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ? ਇਸੇ ਉਚ ਦੁਮਾਲੜੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ।

-ਹਰਜੀਤ ਅਟਵਾਲ

ਖ਼ਾਲਿਦ ਫ਼ਰਹਾਦ ਧਾਰੀਵਾਲ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਕਹਾਣੀਆਂ

ਮਾਲਕਣ

ਚੋਖੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਬਿਮਾਰ ਆਂ। ਬਿਸਤਰੇ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਪਈ ਆਂ। ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਲੇਟੀ ਹੋਈ ਹੀ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੱਸਦੀ ਜਾਨੀ ਆਂ। ਉਹ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਏ।

'ਬੀਬੀ ਜੀ ਕੱਪੜੇ ਧੋ ਦਿੱਤੇ, ਹੁਣ?' ਮੇਰੀ ਨੌਕਰਾਣੀ ਗੋਗੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਦੀ ਏ।

'ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਝਾੜ ਪੂੰਝ ਦੇ।' ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਆਖਦੀ ਆਂ।

'ਕੀ ਉਹ ਆ ਰਹੇ ਨੇ ਅੱਜ?' ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਢੰਗ, ਜੇ ਮੈਂ ਬਿਮਾਰ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ।

'ਹੂੰ।' ਮੈਂ ਹੌਲੀ ਦੇਣੀ ਕਿਹਾ ਏ। ਮੇਰੇ ਬੋਲ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਚਾਅ ਏ ਤੇ ਨਾ ਈ ਅਕੇਵਾਂ। ਗੋਗੀ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਏ। ਉਹਦੇ ਜਵਾਨ ਜਹਾਨ ਜੁੱਸੇ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਥਕੇਵੇਂ ਦਾ ਨਾਂ ਥਹੁ ਨਹੀਂ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਤੀਕ ਅੰਦਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਬਲੂਣੀ ਵਾਂਗ ਫਿਰਦੀ ਏ। ਮੈਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਤੋਂ ਅੱਡ ਸਵੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨ, ਅੰਦਰ ਵਿਹੜੇ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਤੇ ਕਿਚਨ ਲਾਂਡਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਈ ਹੱਥ ਵੱਸ ਏ।

ਅਧਰੰਗ ਦੇ ਏਸ ਨਾਮੁਰਾਦ ਰੋਗ ਮਗਰੋਂ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਇਹਦਾ ਜਿਨ੍ਹੇ ਮੇਰਾ ਘਰ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਮੇਰਾ ਕੀ ਲੈਂਦੀ ਏ ਸ਼ੁਹਦੀ? ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ, ਦੋ ਵੇਲੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਤੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਲੱਥਾ ਪੁਰਾਣਾ ਲੀੜਾ ਲੱਤਾ। ਸਾਝਰੇ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਨਮਾਸ਼ੀ ਮੁੜਦੀ। ਸਾਨੂੰ ਪਕਾ ਖੁਆ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵੀ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਏ।

ਪੋਹ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ। ਧੰਮੀ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਬਾਥਰੂਮ ਵਿਚੋਂ ਨਹਾ ਕੇ ਨਿਕਲੀ ਤਾਂ ਜੁੱਸਾ ਫਰਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਈ ਬੈੱਡ ਤੇ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਖਾਵੰਦ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਗਾਇਆ। ਉਸ ਜਾਣਿਆ ਪਾਲ਼ੇ ਨਾਲ ਕੰਬਣੀ ਛਿੜੀ ਹੋਈ ਏ। ਉਸ ਹੀਟਰ ਬਾਲ਼ ਕੇ ਬੈੱਡ ਥੱਲੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕੰਬਲ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗਰਮਾਈ ਪੁੱਜੀ ਪਰ ਅੰਗ ਸੌਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਜੀਭ ਨੂੰ ਵਲ਼ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਬੋਲ ਕੇ ਵੀ ਕੁਝ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਘੜੀ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਮੈਨੂੰ ਪਾਲ਼ੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਗੱਲ ਈ ਨਾ ਨਿਕਲੇ। ਲਫ਼ਜ਼ ਜੀਭ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਈ ਨਾ ਆਉਣ। ਖਾਲੀ ਗੂੰ-ਗਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਈ ਨਿਕਲੀ ਜਾਏ। ਬੋਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਫੂਕ ਜਿਹੀ ਨਿਰਾਰਥਕ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਖ਼ੌਰੇ ਮੈਨੂੰ ਲਕਵਾ ਈ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਝਬਦੇ ਮੈਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਤੇ ਥੱਲੜਾ ਧੜ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਟੋਹ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਹੱਥ ਦੀ ਛੋਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਨਾ ਈ ਸੂਈ ਚੁਭਣ ਦੀ ਪੀੜ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੱਸਿਆ ਮੈਨੂੰ ਅਧਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਏ। ਮਹੀਨਾ ਡੇਢ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾਖਲ ਰਹੀ। ਫਿਜ਼ੀਓਥਰੈਪੀ ਕਰਾਈ। ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੀਕੇ ਲਗਵਾਏ। ਗੋਲੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ। ਤੁਰਨ ਫਿਰਨ ਜੋਗੀ ਤਾਂ ਨਾ ਹੋਈ ਪਰ

ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੂਣ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਘਰ ਆ ਕੇ ਵੀ ਇਲਾਜ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਕਈ ਹਕੀਮਾਂ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀ ਮਾਲਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ, ਕੋਈ ਖਾਸ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਥੱਲੜਾ ਧੜ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਛੱਡ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਚੂਕਲੇ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕ ਜਿਵੇਂ ਦੇਹ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ ਦੇ ਆਸਰੇ ਪਾਸਾ ਪਰਤ ਲੈਂਦੀ ਸਾਂ। ਕਦੀ ਸਿਰਹਾਣੇ ਦੀ ਢੋਹ ਨਾਲ ਮੰਜੀ ਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਵੀ ਬਹਿ ਜਾਂਦੀ ਸਾਂ।

ਟੀ.ਵੀ. ਵੇਖਦੀ ਹੋਈ ਮੈਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਗੋਗੀ ਨੂੰ ਵੀ ਝਾਕਦੀ ਝਾਨੀਂ ਆਂ, ਠਾਕਦੀ ਜਾਨੀਂ ਆਂ– ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਉਂਜ ਕਰ। ਇਹ ਸ਼ੈਅ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਓਥੇ ਰੱਖ।

'ਬੀਬੀ ਜੀ, ਅੱਜ ਕੀ ਪਕਾਉਣਾ ਏ?' ਕਿਚਨ ਵਿਚੋਂ ਜੂਠੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜ ਕੇ ਮੁੜਦੀ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਏ।

'ਦਾਲ ਚੌਲ।' ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਏ।

ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਗੋਗੀ ਨੇ ਈ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਪਰ ਮਰਜ਼ੀ ਮੇਰੀ ਈ ਚਲਦੀ ਏ। ਪਵੰਦ ਮੈਂ ਬੜੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਾਂ। ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬਾਲ ਨੇ, ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਏ। ਉਸ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਈ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਰਹਿ ਰਹੀ ਆਂ। ਸੱਸ ਨਣਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਫਿਕਰ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਦੀ ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਬਿਮਾਰ ਪਈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਬੱਚੇ ਸਾਂਭੇ। ਘਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੇ ਹਸਪਤਾਲੋਂ ਘਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਆ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਵਾਈ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਮਾਂ ਵੀ ਮੰਦਾ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਏਸ ਲਈ ਚਲੀ ਗਈ।

ਮਾਂ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਏਥੇ ਰਹੀ, ਮੈਨੂੰ ਮੰਜੀ ਤੇ ਪਈ ਨੂੰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਰਸ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੀ। ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਮੇਰਾ ਘਰ ਵੱਸਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਹਦੀ ਲਾਡਲੀ ਧੀ ਅੱਧੋਰਾਣੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਜੋਬਨ ਕੁਮਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਖਿੜੀ ਹੋਈ ਕਪਾਹ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਗੜ੍ਹੇ ਪੈ ਗਏ ਹੋਣ। ਮਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸਵਿਸੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਮੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਇਕ ਓਭੜ ਜੀਅ ਦਾ ਘਰ ਭਰ ਛੱਡਿਆ ਸੀ। ਮੈਥੋਂ ਮਾਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖਣ ਜਰਿਆ ਨਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੇਰਾ ਪਤਾ ਲੈਣ ਆਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਮੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਹਿਰਖ਼ ਘੱਟ ਤੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਵੱਧ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੀਆਂ। ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਬੇਵਿਸਾਹੀ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਸੁਣਾ-ਸੁਣਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਂ ਧੀ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਉਤੇ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤਿੜਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ। ਘਰ ਆਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਝਾਕਦੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਹ ਕਦੀਮੀ ਭੁੱਖ ਖੋਜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਸ਼ੱਕ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ੂਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਹਰ ਵਾਰ ਇਹਦਾ ਫ਼ਨ ਕੁਚਲ ਦਿੰਦੀ। ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਉਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਭਰੋਸਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੋਈ ਡਰ ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬਹਿ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮਾਂ ਦੇ ਟੁਰ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਔਖਿਆਈ ਹੋਈ। ਘਰ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾਈ ਲਈ ਹਫ਼ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਨੌਕਰਾਣੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਿਨ

ਭਰ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਕੋਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨੌਕਰਾਣੀ ਮਿਲਣੀ ਵੀ ਕਿਹੜੀ ਸੌਖੀ ਏ। ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਮੈਨੂੰ ਕਹੇ, ਘਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਵਾਂ। ਮੈਂ ਭੈਣ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਧੀ ਘੱਲ ਦਿੰਦੀ ਪਰ ਮਨ ਵਿਚਲੇ ਖ਼ੌਫ਼ ਪਾਰੋਂ ਮੈਂ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਟਾਲ ਛੱਡਿਆ।

ਗੋਗੀ ਆਈ ਤਾਂ ਘਰ ਚੱਲ ਟੁਰਿਆ। ਹੁਣ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹਦੀ ਮੁਥਾਜ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜੋ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਟਿਕਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ਸੀ, ਬਿਮਾਰੀ ਪਿੱਛੋਂ ਮਜਬੂਰ ਹਾਂ। ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਨੇ ਘਰ ਪਹਿਲੇ ਈ ਮੇਰੇ ਤੇ ਸੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਘਰ ਵਿਚ ਕੀ ਲਿਆਉਣਾ ਏ, ਕੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ? ਕਿਹੜੀ ਸ਼ੈ ਮੌਜੂਦ ਏ, ਕਿਹੜੀ ਮੁੱਕ ਗਈ ਏ? ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਖੇੜਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪੈਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਈ ਮਹੀਨਾ ਵਾਰ ਬੱਝਿਆ ਖਰਚਾ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਏ ਪਰ ਮੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਵੱਜੋ ਦਿੱਤੀ ਏ। ਬਾਲਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਏ। ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਤੇ ਹੈਸੀਅਤ ਦਰਸਾਈ ਰੱਖੀ ਏ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਅਣਗੌਲ਼ਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਗਾਂ ਸਾਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਟੁੱਟੀ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਕਿਧਰੇ ਜਾਣ ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਖੁਦ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਕਿਸੇ ਲਈ ਇਹ ਘਰ ਉਹਦੀ ਭਤੀਜੀ ਦਾ ਏ ਤੇ ਕਿਸੇ ਲਈ ਭੈਣ ਦਾ। ਏਸ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕਣ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚਲਾ ਮੋਹ ਤੇ ਨੌਕਰਾਣੀ ਦੇ ਹੱਥ ਦੀ ਬਣੀ ਚਾਹ ਦਾ ਸੁਆਦ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਏਥੇ ਖਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਏ।

ਮੰਜੀ ਤੇ ਪਈ-ਪਈ ਵੀ ਸਾਕਾਚਾਰੀ ਨਿਭਾਈ ਜਾਨੀ ਆਂ। ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਮੈਥੋਂ ਖੁਸ਼ ਨੇ। ਇਕ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਈ ਕੁਝ ਖਿਝਿਆ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਏ। ਮੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਡੇ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਊਣ ਜਿਹੀ ਆ ਗਈ ਏ। ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਥੋੜ੍ਹ ਜਿਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ ਏ। ਮੇਰੀ ਇਹ ਮੁਰਦਾ ਦੇਹ। ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਤੁੱਲ ਪੂਰੀ ਕਿਵੇਂ ਉਤਰਾਂ? ਅੱਗ ਨੂੰ ਸਾਹਵੇਂ ਅੱਗ ਹੋ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਟੱਕਰਾਂ? ਬਲਦਾ ਚੋਅ ਬਰਫ਼ ਨੂੰ ਛੋਹ ਕੇ ਸੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਫੇਰ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਖਹਿਬੜ ਜਿਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਮੈਂ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਟੋਹ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਗੋਗੀ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿਤੇ ਇਹ ਮੇਰੀ ਚੋਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ? ਬੱਚੇ ਰੋਜ਼ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਵੱਲ ਟਿਊਸ਼ਨ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਗਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਬੈੱਡ ਰੂਮ ਵਿਚੋਂ ਗੋਗੀ ਦੇ ਹਾਸੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ। ਉਹ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹੱਸ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਕੁਤਕੁਤਾੜੀਆਂ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਲਈ ਤਾਂ ਕਲੇਸ਼ ਵਧ ਗਿਆ। ਉਸ ਮੈਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਨਾਲੇ ਬਿਨਾਂ ਵਜ੍ਹਾ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਦੌੜੀ ਆਈ। ਉਸ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚਲੀ ਊਣ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਰਿਵਾਜੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਬੰਧਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਜਮਾਂਦਰੂ ਤੇ ਬਨਾਉਟੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਡੂੰਘਿਆਈ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਜਮਾਂਦਰੂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਈ ਅਟੁੱਟ ਨੇ, ਇਹ ਮੈਂ ਜਾਣਿਆ। ਕਿਤੇ ਦੋ ਧਿਰਾਂ